

BALANCEREN TUSSEN STILTE EN STELLINGNAME IN DE KLAS

WANNEER GEEF JE ALS DOCENT JE MENING?

Het Israëlisch-Palestijns conflict is al decennialang onderwerp van felle en vaak gepolariseerde discussies. Het onderwerp leidt tot veel spanning, verzet en demonstraties in de samenleving en in de klas. Deel twee van een tweeluik over hoe je als docent in de klas dit conflict, en specifiek de oorlog in Gaza, bespreekt.

MILA BAMMENS¹

De genocidale oorlog in Gaza roept in veel klaslokalen ingewikkelde gesprekken op. De emoties van leerlingen kunnen hoog oplopen en de standpunten sterk uiteenlopen. Daarachter gaan voor docenten fundamentele vragen schuil: hoe begeleid je zulke gesprekken, waar geef je ruimte aan en waar trek je de grens? Tegelijkertijd blijft de positie van de docent zelf vaak onderbelicht, terwijl juist die bepalend kan zijn voor de sfeer en richting van het gesprek. Ook docenten hebben immers een mening, en leerlingen zijn daar vaak benieuwd naar. Deel je die mening of probeer je neutraal te blijven - en is neutraliteit überhaupt mogelijk of moreel wenselijk rondom een polariserend en gewelddadig onderwerp als dit? Non-verbale signalen, woordkeuze en toon kunnen immers al iets over een standpunt verraden.

POSITIONERING DOCENT

Er zijn vier opties voor hoe je je als docent kunt positioneren. Voordat we de ervaringen van docenten delen, wordt hier eerst in de theorie gedoken. In 1986 schreef de onderwijswetenschapper Thomas E. Kelly een gerenommeerd artikel over de verschillende posities die een docent kan innemen bij de behandeling van controversiële onderwerpen in de klas.² Hij conceptualiseerde vier posities die ook bij de analyse van de interviews met vijftien vo- en mbo-docenten zijn gebruikt.

Ten eerste *exclusieve neutraliteit*. Docenten vermijden hierbij controversiële onderwerpen omdat ze 'neutraal' willen blijven - en als ze deze onderwerpen toch bespreken, laten ze de controversiële kanten van het onderwerp weg. Hoewel je hiermee lastige discussies vermijdt, ontnemen je leerlingen de kans om met argumenteren en kritisch denken te oefenen.

Bij *exclusieve partijdigheid* neemt de docent expliciet een standpunt in en presenteert dit als het juiste. Andere perspectieven komen niet of nauwelijks aan bod. De docent kan

deze positie vanuit een sterke politieke, religieuze of morele overtuiging kiezen, maar ook de context kan een rol spelen, zoals de schoolvisie of druk vanuit de overheid. De docent stelt hier dus een duidelijke norm. Het nadeel is dat leerlingen een eenzijdig beeld van de kwestie kunnen krijgen en kunnen denken dat afwijkende meningen fout zijn, zonder te leren waarom.

In het eerste artikel van dit tweeluik (zie: *M&P 2025-6*) over het bespreken van het Israëlisch-Palestijns conflict en specifiek de oorlog in Gaza - in de klas kwam aan bod hoe docenten hierover lesgaven. Ook dit artikel is gebaseerd op tussen februari en april 2025 gevoerde gesprekken met vijftien vo- en mbo-docenten. Sinds de afgenomen interviews is de oorlog verder geëscaleerd en stelt een VN-commissie inmiddels dat Israël genocide pleegt in Gaza. Mogelijk hebben de geïnterviewde docenten hun visie en didactiek hierop aangepast.

In de derde positie (*neutrale onpartijdigheid*) stelt de docent zich als neutrale gespreksleider op en presenteert verschillende standpunten zonder de eigen voorkeur door te laten schemeren. Dit doet hij om leerlingen zelf een oordeel te laten vormen. Doordat alle standpunten evenveel aandacht krijgen (zolang ze maar onderbouwd zijn), kan dit de indruk wekken dat ze ook allemaal even valide zijn. Dit is problematisch als er sprake van discriminatie, desinformatie of complottheorieën is.

Bij toegewijde onpartijdigheid presenteert de docent - net zoals in de vorige positie - verschillende standpunten, maar is hij ook transparant over zijn eigen mening, die hij ook onderbouwt. De docent benadrukt dat zijn visie niet 'de waarheid' is, maar een mogelijkheid binnen een hele reeks aan standpunten die bovendien mogen worden bevraagd. Kelly geeft aan deze positie de voorkeur, omdat je als docent je leerlingen laat zien hoe je een overtuiging kunt hebben en tegelijk open voor andere redelijke standpunten kunt blijven staan.

POSITIEVE EN NEGATIEVE EFFECTEN

Hoe stelden de geïnterviewde docenten zich bij de bespreking van de oorlog in Gaza op? Een docent koos voor exclusieve neutraliteit door aanvankelijk de oorlog helemaal niet te bespreken, omdat ze familie in Israël heeft en het haar daarom persoonlijk erg raakt. Toen er vlak na 7 oktober 2023 vragen van leerlingen kwamen antwoordde ze: 'Over twee weken ben ik meer mezelf en kan ik er beter over vertellen, maar op dit moment moet je eventjes niets van me vragen'. De meeste leerlingen accepteerden dat. Na een tijd kreeg ze opnieuw vragen. Die beantwoordde ze zo neutraal mogelijk, waarbij ze altijd aangaf dat dat door haar achtergrond complex was.

De tweede positie die docenten innamen was die van neutrale onpartijdigheid. Uit studies weten we dat docenten hiervoor kiezen omdat ze bang zijn om de mening van leerlingen te beïnvloeden en daarmee een open klassendiscussie te belemmeren.³ Hierover zegt een havo/vwo-bovenbouw docent: 'Als leerlingen 16 zijn, kunnen ze nog helemaal geen eigen mening vormen, dat moeten ze oefenen. Daarom laat ik niet merken hoe ik erover denk, maar deel ik bewust meerdere

visies'. Volgens een docent maatschappijleer ligt het probleem juist bij de complexiteit van het onderwerp: 'Bij een gemakkelijke kwestie heb ik er meer vertrouwen in dat leerlingen hun eigen mening gaan vormen, maar bij zoiets ingewikkelds als de oorlog in Gaza ben ik gewoon te bang dat ze mij gaan volgen en niet meer zelf nadenken'. Hierbij speelt de machtsverhouding tussen de leerling en de docent volgens sommigen een grote rol. Zoals een geïnterviewde stelt: 'Ik denk dat je als docent sowieso meer invloed hebt dan je denkt, want jij bent degene die dit uitlegt, dus jij zal er ook wel kennis over hebben'.

INGEHAALD DOOR ACTUALITEIT

Er waren ook docenten die hun mening niet deelden omdat die niet zwart-wit was. Zo zei een levensbeschouwingsdocent: 'Ik ben niet voor de een of de ander. Het is geen voetbalwedstrijd. Er is vooral heel veel pijn aan beide zijden'.

Twee geschiedenisdocenten worstelden met hun analyse van dit conflict, dat dagelijks voortduurt en nieuwe vormen aanneemt: 'Je weet niet eens of je op dat moment wel de juiste mening hebt. Over een paar honderd jaar kun je eigenlijk pas echt goed iets over een bepaalde periode zeggen. Je zit in de actualiteit en die haalt je ook in'. De andere docent beaamt dit: 'Wanneer ik over de Tweede Wereldoorlog lesgeef, kan ik aanwijzen dat Hitler natuurlijk niet goed was - sterker nog, heel slecht - maar met zo'n recent conflict waar heel veel kanten aan zitten, denk ik dat je niet je eigen mening mag verkondigen. Je weet nog niet of je goed zit'.

MENING DOCENT

Leerlingen zijn altijd nieuwsgierig naar de mening van hun docenten. De laatste groep geïnterviewden koos ervoor om hun (onderbouwde) mening wel te delen, vaak nadat leerlingen hiernaar vroegen. Docenten gaven verschillende redenen om voor toegewijde onpartijdigheid te kiezen. Sommigen vonden dat neutraal lesgeven een illusie is: de leerlingen voelen het immers feilloos aan wanneer je ergens een sterke mening over hebt. Zo vertelde een geschiedenisdocent: 'Ik vind het moeilijk om echt volledig oordeelloos of objectief te zijn, maar zodra ik merk dat in de les mijn mening doorschemert, probeer ik daar ook iets van te zeggen: "Je merkt aan me dat ik hier iets van vind"'.

**LEERLINGEN WAARDEREN
HET ALS EEN DOCENT
ZIJN MENING UITSPREKT,
ZOLANG DAT NIET
IS BEDOELD OM TE
OVERTUIGEN EN ER
RUIMTE VOOR ANDERE
PERSPECTIEVEN BLIJFT.**

De verwoeste Gazastrook in januari 2025
(foto: Jaber Jehad Badwan)

Een andere geschiedenisdocent ging aanvankelijk bij zichzelf te rade of hij zijn standpunt met de klas wilde delen. Hij koos er wel voor, omdat hij dacht dat de leerlingen geen aanstoot aan zijn mening zouden nemen. Hij ging voorbij het 'politieke verhaal' en benadrukte overkoepelende waarden: 'Ik heb verteld dat ik vind dat dit voor niemand een duurzame situatie is, dat er een goede oplossing moet komen en dat de "normale mensen" daar niets valt te verwijten. Ik heb ook gezegd dat ik afkeur wat Israël en Hamas daarin doen. In dat standpunt konden de meeste leerlingen zich wel herkennen'.

Over een ding waren deze docenten het eens: als je je mening geeft, moet je die altijd onderbouwen en benadrukken dat leerlingen het hiermee oneens mogen zijn. Dit sluit ook aan bij wat verschillende studies⁴ zeggen: leerlingen waarderen het als een docent zijn mening uitspreekt, zolang dat niet is bedoeld om te overtuigen en er ruimte voor andere perspectieven blijft. Het is belangrijk dat docenten hun mening onderbouwen, hun twijfels delen en benadrukken dat hun mening slechts een van de mogelijke is. Leerlingen moeten zich gehoord en serieus genomen voelen. Het delen van een mening kan dan positieve effecten hebben: het kan de saamhorigheid in de klas ten goede komen en leerlingen kunnen eerder geneigd zijn hun mening te geven, omdat de docent dit ook doet en ze zich hierin kunnen herkennen.

WEGEN VAN WOORDEN

De meeste geïnterviewde docenten waren zich heel bewust van welke woorden ze bij de bespreking van de oorlog gebruikten, ook al voor aanvang van de les. Zoals een geschiedenisdocent zei: 'Ik merk wel dat je daar in de voorbereiding heel erg naar zoekt. Heel stom, maar ik heb voor mezelf al tien minuten nagedacht of ik het *het Israël-Palestinaconflict* zou noemen, of *het Palestina-Israëlconflict*'. Ook benoemden docenten dat ze er niet van uit kunnen gaan dat leerlingen relevante begrippen kennen. Zo vertelde een andere geschiedenisdocent: 'Als ik bij een 15-jarige aankom met begrippen als Holocaust, genocide of Shoah, dan zitten ze me aan te kijken van "Waar heb je het over?". Je moet bij zulke woorden context geven, anders is het voor hen gewoon lucht'.

CONCLUSIE

Leerlingen zijn vaak heel benieuwd naar de mening van hun docent, maar het maakt uit hoe die wordt gedeeld en welke woorden worden gebruikt. Alle vier de posities van Kelly hebben een andere uitwerking. Welke positie door de docent wordt gekozen, is afhankelijk van zijn lesstijl, zijn band met de klas, het onderwerp en hoe hij daarin staat. De meeste Nederlandse docenten blijven weg van het sterk stelling nemen. Dit sluit aan bij eerder onderzoek in Nederland naar bijvoorbeeld discussies over vaccineren tijdens de coronapandemie.⁵ Bij een onderwerp als de oorlog in Gaza - waarbij inmiddels door experts over genocide wordt gesproken - is dat ook problematisch. Wij denken dat aspecten als de wortels van dit conflict of de rol van de internationale gemeenschap zich goed lenen voor een open gesprek vanuit verschillende perspectieven, terwijl andere aspecten - zoals terroristisch geweld door Hamas of genocidaal geweld door de Israëlische autoriteiten - gesloten onderwerpen zijn.⁶ Hierin moet de docent stelling nemen. We zeggen niet dat de geïnterviewde docenten dat niet doen, maar we pleiten wel voor een extra categorie bij Kelly's model: *toegewijde exclusieve partijdigheid*. In een pedagogische context moet excessief geweld worden

afgekeurd (dat is: exclusieve partijdigheid). Tegelijkertijd is het belangrijk verbinding te houden met leerlingen die hier anders over denken (dat is: toegewijd). We moeten samen staan voor basale menselijke waarden en deugden, zoals medemenselijkheid en internationale mensen- en kinderrechten. In (na)scholing van docenten zou het goed zijn te bespreken wat in een gezonde democratie de morele ondergrens is en waar stelling in het onderwijs moet worden genomen.

TOT SLOT

Wie leerlingen wil leren denken, moet durven balanceren tussen betrokkenheid en terughoudendheid. Juist omdat woorden gewicht hebben, vraagt dat om besef van gezag en

verantwoordelijkheid. Docenten dragen een gezag dat richting geeft, maar in de meeste gevallen geen richting voorschrijft. Neutraliteit is waardevol in het gesprek over meningen, maar onmogelijk - en onwenselijk - als het om de waarden gaat die dat gesprek mogelijk maken. Zoals een geïnterviewde docent zei: 'In het hoofdlijnenakkoord van kabinet-Schoof stond dat we politiek neutraal moeten lesgeven. Ik heb geen idee wat dat betekent en denk überhaupt dat dat niet kan. Ik ben uiteindelijk ook een mens en ik vind ook dingen'. ♦

Noten

1. In samenwerking met Bjorn Wansink, Maxine Herinx en Sophie van Wikselaar.
2. Thomas E. Kelly, 'Discussing controversial issues: Four perspectives on the teacher's role', in: *Theory and Research in Social Education*, 14 (1986) 2, pp.113-138, <https://doi.org/10.1080/00933104.1986.10505516>.
3. Maarten Van Alstein, *Omgaan met controversie en polarisatie in de klas*, Pelckmans Pro, Kalmthout, 2018; Hester Radstake, *Handleiding bij de docenttraining 'Je hebt makkelijk praten': Het begeleiden van gesprekken over maatschappelijk gevoelige onderwerpen in de klas*, Stichting School & Veiligheid, Utrecht, 2016, www.schoolenveiligheid.nl/wp-content/uploads/2020/09/Handleiding-Je-hebt-makkelijk-praten1.pdf.
4. Kelly (1986); Van Alstein (2016); Diana E. Hess, & Paula McAvoy, 'To disclose or not to disclose: A controversial choice for teachers', in: Diana E. Hess, *Controversy in the classroom: The democratic power of discussion*, Routledge, Abingdon-on-Thames, 2009, pp.97-110.
5. Tessa van den Brink, Tim Mainhard & Bjorn Wansink, 'Wel of geen prik?', op: *Didactief*, 13 december 2021, <https://didactiefonline.nl/blog/blonz/wel-of-geen-prik>.
6. Mila Bammens, 'Is elk onderwerp geschikt voor een open dialoog in het klaslokaal?', op: *TerInfo*, 11 november 2024, <https://ter-info.nl/is-elk-onderwerp-geschikt-voor-een-open-dialoog-in-het-klaslokaal>.

Dit artikel is onderdeel van een tweeluik van artikelen over het bespreken van het Israëlisch-Palestijns conflict in de klas. Het eerste artikel verscheen in *M&P* 2025-6.

Mila Bammens is projectmedewerker bij TerInfo, Universiteit Utrecht. TerInfo is een programma van de Universiteit Utrecht om docenten in het po, vo, mbo en hbo te ondersteunen bij de bespreking van terrorisme, politiek geweld en disruptieve gebeurtenissen in de samenleving. TerInfo ontwikkelt artikelen en lesplannen, geeft gastlessen en publiceert lesbrieven naar aanleiding van heftige, actuele gebeurtenissen. Docenten kunnen gratis een account aanvragen via de website van TerInfo: www.ter-info.nl.